

KŐSZEGHY FLÓRA

A CÍVIS IDENTITÁS KÉRDÉSEI AZ ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG MÚLTJÁBAN ÉS JÖVŐJÉBEN

A cívis identitás aktualitása az épített környezet szempontjából: Debrecen hagyományai egyszerre élnek a helytörténeti emlékekben, a családok történeteiben, az irodalomban és az épített örökségben. A várost sajátos földrajzi helyzete és történelmi múltja egyaránt predesztinálta arra, hogy olyan közösségként működjön, amely ellenáll a külső hatásoknak. Ez egyfelől zárkózottságra, másfelől a kreativitás egyéni használatára kényszerítette a debrecenieket. A cívisváros lakóira sosem volt jellemző, hogy meg akartak volna másoknak felelni és nem számított számukra, hogy mi történik a világ más tájain. Éppen ez az önálló és független szemlélet teszi lehetővé azt, hogy a város ne másokat kövessen, hanem önmagát találja fel. A város közeljövőben várható növekedése kiváló alkalom arra, hogy a lakók megfogalmazzák azt a víziót, amelyet el tudnak maguknak képzelni.

2. A cívis identitás

A cívis szó a latin eredetű *civitas*, *civilitas*, *civilis*, civilizáció szócsaládhoz tartozik, jelentése eredetileg (debreceni) polgárt jelentett, de később ez további jelentésrétegekkel gazdagodott. ¹ Kálnási Árpád cívis szótára szerint a debreceni módos (paraszt)-polgárt illetve Debrecen őslakosságát jelöli. ² A környék más mezővárosainak lakosaira is használt, a gazdálkodó, módos polgár jelző használata végül elsősorban a debreceniekre szűkölt. Balogh István „*Cívisek társadalma*” (1947) és „*A cívisek világa*” (1973) című kötetében ír bővebben a cívisekről, akik konzervatív értékeket képviseltek, gyakran egymást közt házasodtak, és egy zárt közösséget alkottak. Gazdasági értelemben is konzervatívak voltak, nem a kapitalista jellegű befektetések, hanem a hagyományos paraszti gazdálkodás által gyarapították vagyonukat.

¹ KÁLNÁSI ÁRPÁD 2005: 6.

² KÁLNÁSI ÁRPÁD 2005: 119.

Balogh István a „*Debreceniség Egy irodalmi fogalom...*” (1969) című könyvében részletesen tárgyalja a cívis mentalitás különböző történelmi és társadalmi, irodalmi vetületeit. A pusztá közepén elterülő város egyszerre volt fizikai értelemben védtelen és kereskedelmi pozíciója miatt kedvező helyen. A földrajzi adottságok révén a történelmi eseményeknek kiszolgáltatva szenvedte el a csapásokat. Debrecen egy szigetként, folyó, vár vagy hegy nélkül terül el egy síkság közepén.

*„A XVII. század végén az ország közepén élő magyarság számára az egyetemes pusztulás közepette egy olyan „kőfalak nélkül szűkölködő” helynek, mint Debrecen, nemcsak megmaradása, hanem időnkénti virágzása racionális okokkal valóban nehezen volt felfogható. Amikor az utas Tiszántúlon napokig mehetett, míg emberlakta helyet talált, amikor az emberi szorgalom által egykor termővé tett tájon a természet ősi ereje látszott ismét győzedelmeskedni, valóban csudának tűnt egy ilyen hely virágzása.”*³

A protestáns vallás fellegvárának számító Kálvinista Róma vallási értelemben is szigetgé vált, ahogyan az országban az egyházak dominanciája változott. Ebben a kitettségben a közösség összetartása jelentette a védelmet. A betelepülőkkel szemben ellenségesek voltak, főleg, ha felekezeti konfliktusok is álltak a háttérben. Egészében véve a cívisek megszokták a kemény körülményeket, nyers és puritán lelkületük szükségesen következett a mindenkori viszonyokból. Szabó Magda „*Kiálts, város!*” című történelmi drámája tökéletesen ábrázolja az ebből eredő konfliktusokat. A védtelen település a történelem évszázadait többször meg szenvedte, pozíciója gyakran háttérbe sodorta, mindez pedig egy olyan belső ellenállást alakított ki a lakosokban, amely egyszerre összetartja a helyieket és izolálja is őket.

3. A határ

Az Alföldön átkelve a határt láthatjuk a maga lapos és végtelen horizontjával. Ritka ez a fajta egybefüggő síkság, amely egyszerre eseménytelen és megnyugtató is. Régen ez az út nagyon sokáig tartott és biztosan hatással volt az utazókra is. A debreceniek körül ez a sík föld úgy terül szét, mint egy tenger. Az út mostanra lerövidült, a sziget jelleg kevésbé jellemző, de kérdés, hogy a hozzá kapcsolódó képzetek milyen gyorsan változhatnak. Érdeemes megvizsgálni,

³ BALOGH ISTVÁN 1969: 12.

hogyanak a földrajzi környezetnek milyen szerepe lehet a város kulturális identitásában. Maga a kultúra és az ott jelen lévő térélmény kölcsönhatásban lehetnek egymással. Tillmann József filozófus *A tenger távlata* (2012) című írásában az európai térszemlélettel foglalkozik. Tillmann szerint a tenger által felkínált végtelen horizont egy másfajta perspektívát mutathat a tengerparttal rendelkező országok számára. Már az ókori görögökre is hatással volt a végtelen, csipkézett tengerpart, de a későbbiekben ennek még nagyobb jelentősége lett. A földrajzi felfedezések után beállt változások egy térforradalmat indítottak el, amelyben a gömb alakú Föld és az új világok kínálta lehetőségek egy globális szemléletet tettek lehetővé. Ekkor vette kezdetét „*a modern sokféleség gazdagságának kibontakozása, a „kollektív” individualitás és identitás kialakulása*”, amiben a könyvnyomtatás is fontos szerepet játszott.⁴

A Gutenberg-galaxis nyomán jött létre a nacionalizmus kezdeti formája, amelyet egy nagyobb távlatokban gondolkodó szemlélet itatott át. A nyugati felfedező országokra jellemző széles látószög azonban a tengerrel nem rendelkező területek lakóit nem érte el. Ezzel szemben a romantikával együtt megjelent a „*hazai föld*” és a „*territórium*” eszménye, ami egybe esett a nemzetállamok kialakulásával is, így a művészi ihletésű ideáloknak ugyancsak fontos szerep jutott. A Magyarországra egyaránt jellemző föld pátoz a költészetet is áthatotta, de ezzel együtt a közösséget összetartó erőként szintúgy jelentkezett. A tér tágassága helyett a befelé forduló és egyre szűkebb perspektívával bíró tér-szemlélet vált meghatározóvá. Tillmann elmélete nyomán Debrecen esetében különösen jelentős ez a fajta perspektíva, hiszen a földdel való kapcsolatban itt gyakorlati szerepe is volt, hiszen a gazdálkodó életmód egy igen erős kötődést jelent a materiális javakhoz. Érdekes, hogy a síkság végtelensége nem tudta helyettesíteni a tenger végtelen perspektíváját, hiszen az azon túli tér már foglalt, és számukra idegen volt.

4. A cívis identitás megjelenése az építészetben

Az építészet a kultúra olyan részlete, amely folyamatos változásban van. Egy város története az épített örökségen keresztül nem kronologikusan, hanem átfedésekben íródik. Egymást váltják a történelmi lenyomatok és különböző léptékben is észlelhetőek a rétegek. Debrecen építészetében is láthatóak a múlt viszonyai.

⁴ TILLMANN., J. A. 2012.

Debrecen egy tipikus mezőváros, annak sugaras szerkezetével és szélesedő utcáival. A gazdálkodó élet a várost intenzíven összekapcsolta a környező földterületekkel. A cívis lét ilyen formán mindig is földműves maradt, és ezt egészen sokáig őrizte a település. Még az 1848-as szabadságharc alatt ide menekülő forradalmárok is meglepődtek a város puritán jellegén. Balogh István Debreceniségről szóló kötetében írja le, ahogyan a két világ konfliktusba került. A pestiek hiányolták a kávéházakat, a debreceniek pedig az ő életformájukat érezték idegennek. „*Mi sem mutatja a kölcsönös elidegenedés mértékét jobban, mint az, hogy az idejöttek és a bennszülöttjei között inkább a megnemértés és a vádaskodás erősödött meg, mintsem az egymásra utaltság érzése.*”⁵ Ez a fajta falusias jelleg végül a dualizmus korában kezdett el változni, amikor a belvárosban megjelentek a nagyobb bérházak, előtte csak az egyházi intézmények tornyai magasodtak ki az alacsony házak tömegéből.

A település nagyvonalú széles utcái, terei mellett a cívis házak egy befelé forduló világot rejtettek. A mély udvarok gazdálkodó életvitelt tettek lehetővé, amelyet később az utcák zártsorúvá alakításával takartak el a városias jelleg erősítése végett. Az eredeti cívis házak egyszerű vidékies arculatához képest megjelentek a polgári jellegű homlokzatok, nőttek a magasságok, és elzárták a belső világot a közterülettől. Érdekes, hogy az építészeti kultúrában a romantika a kálvinista debreceniek körében nem talált követőkre. A városban épült romantikus jellegű házak inkább a betelepülő katolikus és izraelita lakosok körében terjedt el, de még ők is visszafogottabban jártak el.⁶ A Debrecenre jellemző puritánság tehát még a tágabb értelemben vett európai folyamatoknál is erősebb volt. A szikár és egyszerű környezet igénye egyfajta ellenállásként is értelmezhető abban a folyamatban, ahol a betelepülőkkel szemben identifikálták magukat a helyiek. Ezt a fajta oppozíciót tekinthetjük a korszakokon átívelő cívis identitás lényegének.

Ahogy a panelek építése miatt elbontottak komplett városrészeket, és megjelentek a magasabb épületek, a falusias jellegű utcák elhagyatottá váltak, majd marginalizálódtak. Debrecen egyes feltételezések szerint három faluból alakult ki, amelyeknek ilyen formán alig látszanak a nyomai. Újabban óvárosnak nevezik ezeket a területeket és egyre több figyelmet élveznek. A településen belül rendkívül jó pozícióban lévő utcák képét már nagymértékben átalakította az utóbbi évtizedek társasház építési gyakorlata. Szerencsére a város vezetése felismerte a problémát és korlátozást vezettek be a telkekre vonatkozólag.

⁵ BALOGH ISTVÁN 1969: 38.

⁶ BERTA ERZSÉBET – KŐSZEGHY ATTILA 1989.

Mivel jelenleg maximum két lakóegység létesíthető egy telken a nagyobb társasházak építése abbamaradt. A piac sajátos működése miatt azonban nehezen értékesíthető és fejleszthető ingatlanokról van szó, amelyeket a városnak nincs módja egyenként felújítani. A házak tulajdonosi szerkezete bonyolult és a lakók kivásárlása nehezen kivitelezhető. Fontos azonban, hogy a város vezetése és a lakosság egyaránt értéknek tartja ezeket a házakat, így van esély a megmentésükre. Ma már minden polgári jellegű kisebb lakóházat cívisháznak neveznek a helyiek. Ebből arra következtethetünk, hogy a jelzöt akkor használják, amikor valami már a hagyomány részévé vált és értéket képvisel számukra. Ahhoz azonban, hogy látható legyen az épületek megmentésének módja meg kell vizsgálni mit is jelent a cívis identitás ma és milyen lehetséges vetületei lehetnek az építészeti értékek szempontjából.

5. A cívis identitás és a debreceniség

Béres Zsuzsa szociológus *„A hely szelleme”* című írásában a debreceniség és a helyi kulturális elit kapcsolatával foglalkozik. A debreceniség és a cívis egyaránt olyan jelzők, amelyek a helyiek és az ország más tájain élők számára mást jelentenek. Míg a debreceniek büszkén állnak szemben a városba érkező idegenekkel, addig Kazinczy és az Árkádia-pör nyomán az ország más tájain a debreceniség egy pejoratív felhanggal bír.⁷

A kulturális élet szereplői tágabb perspektívájuknak köszönhetően jól látják a város szellemi terének beszűkülését, és ehhez hozzá tartozik az is, hogy az utóbbi évtizedekben elvándorlás volt a debreceni értelmiség köreiben. Mivel a kultúrának szüksége van közönségre, ezt nem lehet egy elittel kapcsolatban értelmezni, ugyanakkor éppen rajtuk keresztül válik láthatóvá az az ellenállás, amely az újdonságokkal szemben még mindig jelen van. Béres Zsuzsa szerint a kultúra iránt érdeklődők nem utasítják el az újdonságokat, csupán óvatosak és lassabban engedik be azt. *„Debrecenre jellemző tehát az óvatosság a különféle új (művészeti) jelenségek iránt, miközben a tapasztalat azt mutatja, hogy a kultúra iránt érdeklődők nem elbartják maguktól az újat, csak óvatosak, tehát lassú a megismerés és a befogadás folyamata.”*⁸

⁷ LAKNER LAJOS 2014.

⁸ BÉRES ZSUZSA 2021: 58.

Mindez végeredményben a nagyobb tömegeket érintő műfajokban, így az építészetben is megnehezíti a változást. Egy ekkora léptékű városban a negatív visszajelzések gátolhatják a fejlődést, miközben szükség lenne a lakosok aktív bevonására a folyamatokba. Bár Debrecen az utóbbi évtizedben rengeteget változott nem igazán sikerült az épített környezet által olyan arculatot felmutatnia, amelyhez a debreceniek kötődni tudnak. Az utóbbi években megvalósult köz- és lakóépületek közt kevés olyan van, amelyre büszkék lennének a cívisek, és részét képeznék a helyi identitásnak. Talán ezért is erősödött fel a régi épületek védelmével kapcsolatos igények hangja, amely egy országos tendencia része, ahol az emberek tiltakozásukat fejezik ki azzal szemben, amit egy szűk réteg rájuk erőltet.

Ehhez hozzá tartozik az, hogy a kortárs magyar építészet a rendszerváltás utáni stíluspluralizmus után eljutott egy olyan látszólagos minimalizmus eszméjéhez, amelyet csak a legtehetősebbek számára lehet jó minőségben kivitelezni. Ezeknél a házaknál a professzionális kivitelezés és az anyagok igényes kiválasztása elengedhetetlen része a koncepciónak, de éppen ez az, amely nem érhető el azok számára, akiknek korlátozott anyagi forrás áll rendelkezésére. Ennek ellenére az építetők közül egyre többen döntenek úgy, hogy egyszerű házat építenek. Ezek zömmel csupán leegyszerűsített hasonmásai annak, amit a tehetősebb rétegeknél látnak. Ez a tendencia a fejlesztőknek is kedvez, mivel anyagi vonzatok tekintetében „*minimalisták*” lehetnek, így a társasházak is hasonlóan jellegtelen építészeti megoldásokkal bírnak. Amennyiben számításba vesszük a cívis identitással kapcsolatban a puritánságot elviekben ez még hiteles is lehetne, de összességében kérdéses, hogy valóban ezt szeretnék-e az emberek.

Ezen országos tendencia mentén alakul most Debrecen képe is. Az utóbbi évtizedben rengeteg új épület született ebben a szellemben, sivár, fantáziátlan homlokzatokkal és primitív tömegképzéssel. Félő, hogy amennyiben ilyen ideák mentén él tovább az épített környezet, elveszik a lehetősége annak, hogy az építészetén keresztül a város maga a térfalai által egy identitást képviseljen. Fontos lenne tehát az, hogy egy sajátos építészeti karakter alakuljon ki, amelyet a debreceniek sajátjuknak tudnak tekinteni úgy, hogy az a debreceniség egyéb szűrőin is át tudjon szivárogni. Az újdonsággal szembeni ellenállást egy saját vízió melletti elköteleződés írhatná felül, ahol a konzervatív értékrend és a kor aktuális igényei egyszerre érvényesülhetnek. Ez nem stílárius kérdés, hanem egy olyan szellemiséget tükröző építészet fizikai manifesztációja, amely ismeri a hely szellemét, a kortárs követelményeket és lehetőségeket.

Érdemes lenne a helyi kontextust és az általa kínált lehetőségeket, korlátokat és elvárásokat figyelembe véve olyan szakmai megoldásokat alkalmazni, amelyek reagálnak az adott közösség viszonyaira. Napjainkban a régi épületek egyre értékesebbek a közösség számára. Ez jelenthet egy olyan kapcsolódást, amely a helyi jelleg megértésével lehetőséget ad egy új nyelv megalkotására.

6. A régi és az új keveredése

Az építészetben a régi épületekkel szemben vannak bizonyos normák, amelyektől a szakma nehezen tér el. A műemlékekkel kapcsolatos építési tevékenységeket általában az évtizedekkel ezelőtt kialakult szokásrend alakítja. Az elfogadottnak tekintett irány az a régi és az új tisztán lekövethető elkülönítése. Sok építész vallja azt, hogy ami régi azt pontosan vissza kell állítani, ami új azt eltérően kell kialakítani. Ez a fajta kontraszt jól működik középületeknél, múzeumoknál és nagyobb épületeknél. Mivel az új épületrészekben általában nem jelenik meg a klasszikus értelemben vett ornamentika, az építészek a tömegekkel és felületekkel dolgoznak, amelyek léptékükből adódóan tudnak eleganciát és modernitást adni.

Egy lakóépületnél azonban ez a léptékből és a gyakorlati használati igényekből adódóan is nehezen működik, és nem igazán tud otthonosságot kölcsönözni az épített térnek. A műemlékeknél az eredeti épület általában olyan esztétikai nívót képvisel, amely a projekt egészét minőségében megemeli. Az új csupán keretezi, kiegészíti azt. Olyan esetekben azonban, ahol a ház nem műemlék, csak bizonyos értékes elemei miatt helyi védett, nehéz a kiegészítéssel együtt olyan egységet alkotni, amely elég vonzó a potenciális építetőnek.

A Debrecen óvárosában lévő házak nagy része sajnos nem kifejezett műemlék, állapotuk erősen leromlott, felújításuk jelentős anyagi többlet lehet. Ezzel szemben a telkek lokációja igen kedvező, így előbb-utóbb bontás vár rájuk. A vásárlók ritkán tudják elképzelni azt, hogy ezekből a házakból kényelmes, modern otthont lehet építeni. Ehhez azonban érdemes félretenni a szakma hagyományos elveit és rugalmasan kezelni azt, ahogyan a régi és az új épület kapcsolódhat.

7. Csokonai utca 46. szám

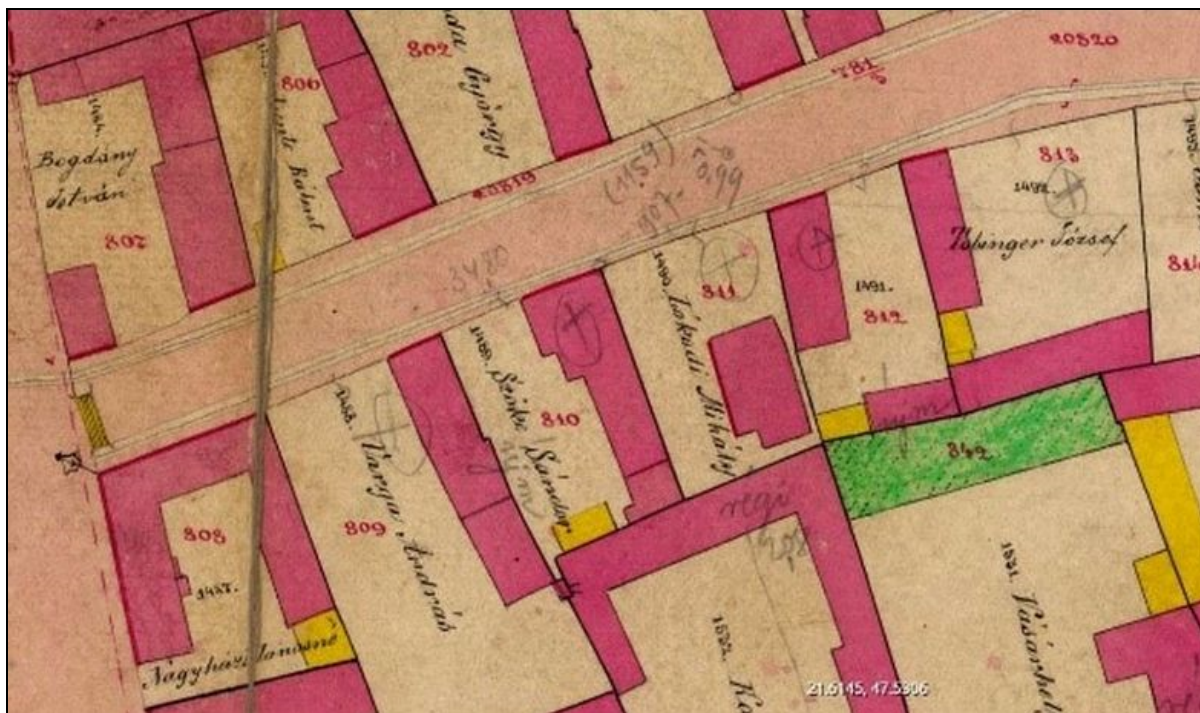
A Csokonai utca 46. szám alatt található épület felújítása és továbbtervezése remek alkalom volt egy a régi és az új kapcsolatával foglalkozó lehetőség bemutatására. A telek Debrecen óvárosában található a Nagytemplom vonzáskörzetében. A portán az 1760-as évek körüli és az 1872-es térképek alapján még egy kisebb épület állt. Az utcák akkori számozása más volt. A XVIII. század második felében még 161. számú ingatlanként tüntették fel a Hatvan utza kerületében, majd a XIX. század második felében Csokonai utca 1491. szám alatt tüntették fel.

A ház építésére Kun József és neje Nagy Róza 1894. június 18-án kaptak engedélyt a jegyzőtől. Levéltári forrásokból rendelkezésre állnak az épület tervei. A többszöri átépítések során mostanra a karakterből az utcai homlokzat maradt meg eredeti állapotában. A klasszicizáló épület tervezője Szabó János volt, tervén a városiasodás folyamatának azon mozzanata látható, ami a zárt sorú utcakép kialakulásának egy köztes fázisa. A homlokzat egy kapuzattal csatlakozik a szomszéd épülethez, ami mögött nincsen fedett épületrész. Ezt a jelleget fontosnak tartottuk megőrizni, mint korabeli sajátosságot.

1. kép A szóban forgó telek valamikor 1763-1769. között⁹

⁹ MNL. HBML. DvT. 34. Lásd még: HORVÁTH PÉTER 2019: 93-115.

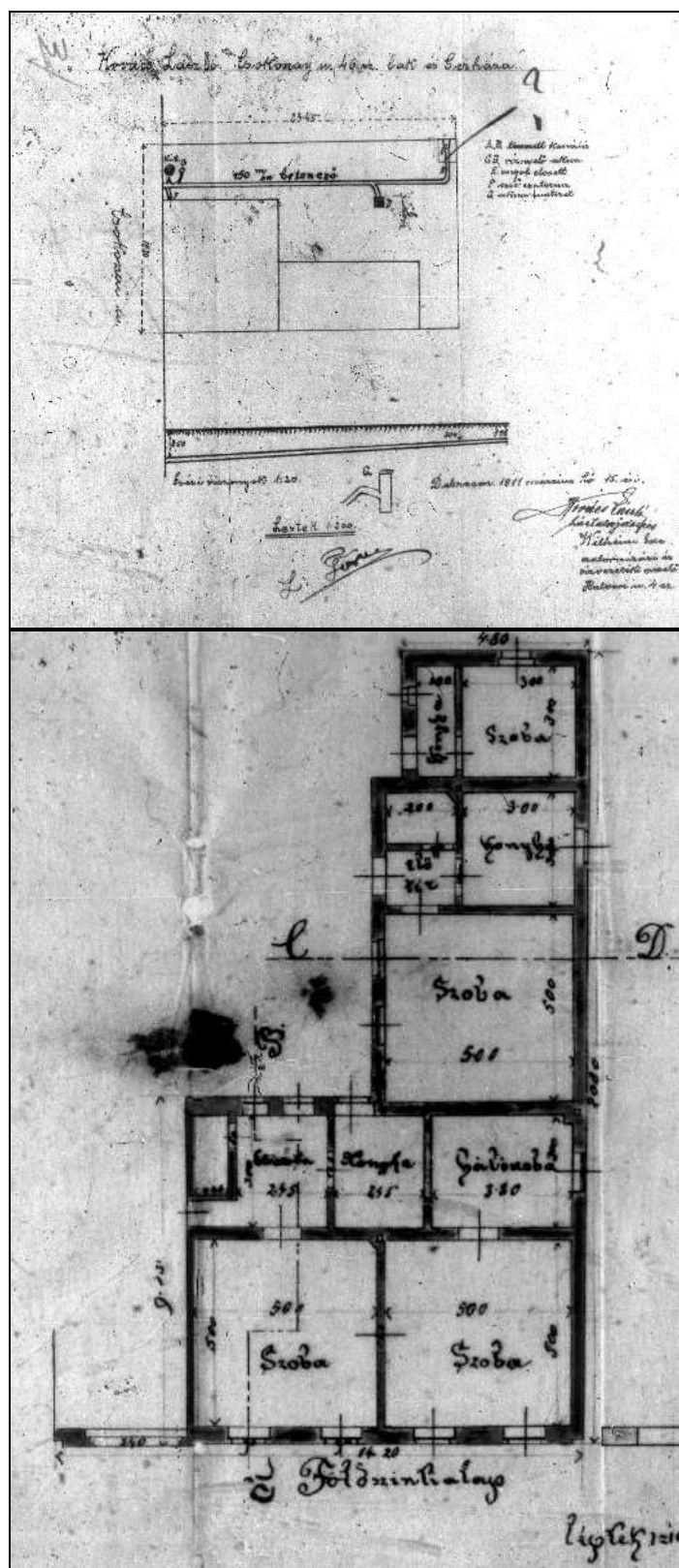

2. kép A porta beépítettsége 1872-ben ¹⁰

A telek viszonylag kicsinek számít, amelyet szinte teljes egészében elfoglalt és leárnyékolt a hátsó szárny. A környező tűzfalak és az épület önmagára vetett árnyéka miatt a kicsi udvar sötét és dohos volt. Nem volt kedvező a ház tájolása sem, hiszen az utcai homlokzat északra, a belső udvari szárny pedig keletre nézett, amit egy nagy tűzfal árnyékolt be. Talán ennek is köszönhető a ház, hogy megmaradt, hiszen társasházi fejlesztésre kicsi volt, önmagában lakóépületnek pedig nem lehetett vonzó. Az új tulajdonos szerencsére bízott abban, hogy át lehet úgy alakítani, hogy élhető legyen. A feladatunk tehát az volt, hogy megtaláljuk azt az optimális megoldást, amellyel egy korszerű házat alkotunk miközben a lehető legtöbbet megtartunk a régi házból.

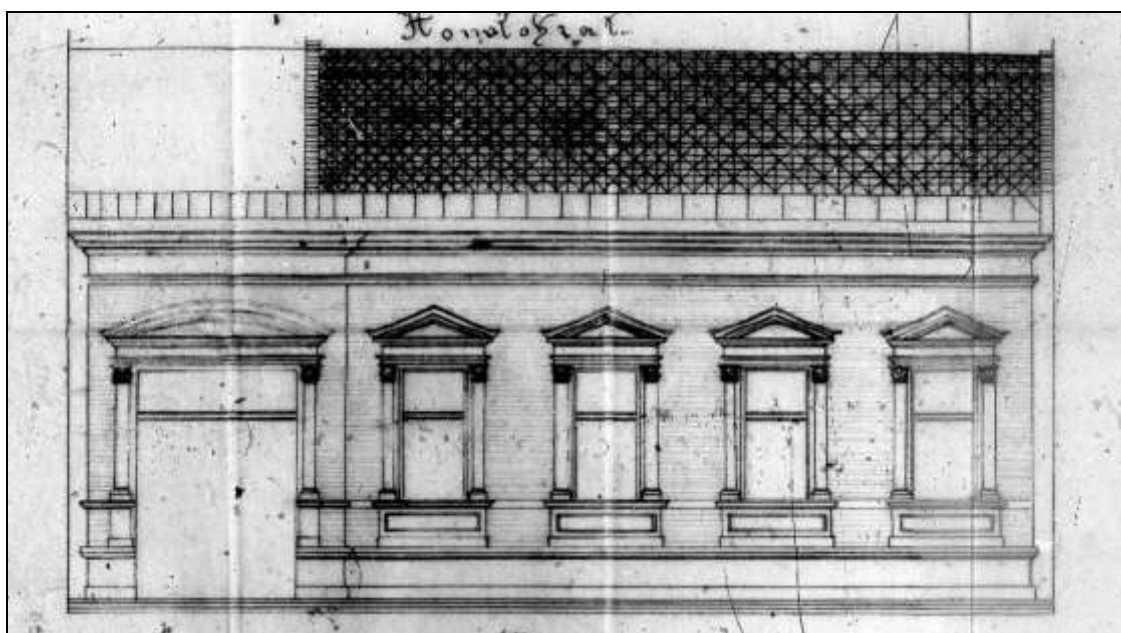
A tervezési koncepcióban először a napfény lehetséges beengedése volt szempont. Mivel a hátsó szárny statikailag jelentősen károsodott felmerült annak a lehetősége, hogy azt ne építsük vissza. Az udvar délre és nyugatra történő megnyitásával lehetővé vált az utcai szárny fénnel való megtöltése. Mivel elég nagy volt a tető látható volt, hogy a homlokzatot belső oldalon megemelve egy felső szintet el tudunk helyezni a tetőtérbe úgy, hogy annak hom-

¹⁰ MNL. HBML. DvK. 24.

3-4. kép Az épület helyszín-, illetve alaprajza 1894-ből¹¹

¹¹ DMJV. PH. Főépítészeti Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár

5. kép Az épület homlokzatának terve 1894-ből¹²

6. kép Az épület az átalakítás előtt – az udvar hátsó része¹³

¹² DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár

¹³ JUHÁSZ NORBERT 2020.

7. kép A beforduló traktus – a megsüllyedt pince felett a szerkezet károsodott ¹⁴

lokzata és ablakai is lehetnek az udvar felé. Az alaprajzi kialakításnál figyelni kellett arra, hogy a feljutással ne veszítsünk el értékes területeket. Ezért egy csigalépcső került a nappaliba, amely megengedte azt, hogy a felső szintre közepén érkezzünk meg. Így vált lehetővé, hogy a kis tömegű házban a nappali – étkező – konyha mellett négy hálószoba és három vizesblokk is elférjen. Ezen túl még az emeleten egy kétszintes galéria teret is teljes méretében meg tudunk nyitni.

Így vált lehetővé az, hogy a nappaliba is besüt a nap. A ház azonban nem ér itt véget. A kert sötéttségét és a tűzfalak zord jellegét egy előtétfal segítségével oldottuk fel. A napfényt visszaverő és ezzel együtt csapdába ejtő világos felületek egy külön funkcionális egységet kereteznek. Az udvar méretéből adódóan nem volt alkalmas egy buja angol kert kialakítására, de a mai szabadtéri használat nem is feltétlenül igényli egy belvárosi környezetben azt. Ezzel szemben a kültéri funkciók a megrendelő igényei mentén a belső tér kiegészítéseként működnek, mint egy ház tető nélkül.

¹⁴ JUHÁSZ NORBERT 2020.

8-9. kép A megvalósult épület – az udvar hátsó része, valamint a beforduló traktus helyén az udvar a keretekkel ¹⁵

¹⁵ KÓSZEGHY FLÓRA 2020.

A terasz és a nyári konyha, a medence és a kutya számára leválasztható kertrész szinte egy alaprajzként jelenik meg. Mindezt kiegészítik azok a funkciók, amelyek ezeket kiszolgálják. A szauna és vizesblokk a medence mellett kapott helyet, a kamra pedig a nyári konyha mellé került. A hátsó fal előtt egy kerti tároló van, mindezek pedig az előtétfallal egy egységet alkotnak. Az emeleti hálósobához kapcsolódó részek tetejére egy kerengő került, amelyről lehet jutni a medence mellé.

Az, hogy egy ilyen kicsiny udvaron belül egy hosszabb útvonal alakul ki nagymértékben növelik a tágasság érzetét. Ez a fajta tér-szemlélet jelenthet egy alternatívát a zártságához képest. Attól még, hogy befelé fordul, az épület nem jelenti azt, hogy szűkösnek kell lennie. A megrendelő kérése volt ez a kerengő, amely a mozgás és a végtelen körbejárás lehetőségével a tér érzetét is tágította. A kert másik meghatározó eleme az árnyékolókat is fogadni tudó kerektek rendszere. A terasz és a medence fölé olyan vasbeton elemek kerültek, amelyek a kültéri alaprajz működését emelik ki, mintha peremei mentén jelölnék ki a tereket.

10. kép A megvalósult épület – a ház belső homlokzata ¹⁶

¹⁶ KŐSZEGHY FLÓRA 2020.

11. kép A medence és a kerengő lépcsője ¹⁷

Ez az egész struktúra adja az épület új részének karakterét. Ez a felfogás a modernséget nem a régi ellenpontjának tekinti, hanem a kor igényei mentén engedi működni. Nem féltünk markáns építészeti gesztusokat alkalmazni egy védett homlokzatú épületen, hiszen a percepció szempontjából a két világ nem is jelenik meg egyszerre. A belső térben a nappaliban a polgári jelleg dominál, de egy finom átmenettel kapcsolódik a belső udvar világoskék színű világához.

Az udvaron és a homlokzaton is a festett téglavörös színével jelenik meg a világoskék, így kapcsolva össze a külső és a belső világot. Az épület ilyen formán egy sajátos keveredése az időbeli síkoknak. Ez a fajta szervesülés egy lehetőség, amin belül az arányok változhatnak. Ahogyan az irodalomban is működik a vendégszöveg használata, úgy az építészetben ugyancsak lehetséges olyan térbeli, tömegbeli és ornamentikai motívumok használata, amelyek egy összetett történetet mesélnek el. Ezen elbeszélések akkor működnek, ha a városlakók egyaránt tudják értelmezni.

¹⁷ KŐSZEGHY FLÓRA 2020.

12-13. kép A lépcső, illetve az új és a régi találkozása ¹⁸

¹⁸ KŐSZEGHY FLÓRA 2020.

8. Debrecen jövőbeli építészeti identitásának kérdései

A Csokonai utcai ház tanulságai nem merülnek ki a régi és az új viszonyában. A város szempontjából az óvárosi utcák régi épületeinek felújítása mellett az új épületek karakterisztikájának kérdése is fontos, és ez összefügg az építészeti látószög kérdésével. Ahhoz, hogy Debrecen meg tudja fogalmazni saját arculati koncepcióját, érdemes lenne megvizsgálnia a korlátait és a lehetőségeit is egyaránt. A keretek szempontjából vannak olyan tényezők, amiken nem lehet változtatni, de vannak olyanok, amelyek lehetőségek a változásra. Általában korlátozottak az építetők anyagi forrásai, a kivitelezők kapacitása és az általuk elérhető szakemberek munkájának minősége. A jogi környezet által felkínált lehetőségek is megnehezítik azt, hogy világszínvonalú épületek szülessenek.

Az adottságokon túlmenően azonban vannak olyan korlátok, amelyeket le lehet bontani, és ez nem csupán a szakma felelőssége. A megrendelői kör látókörének szélesítése egy aktív lakossági részvételt igényel akik körében a lokálpatriotizmusnak erős hagyományai vannak. A negatív kritikák mellett azonban a debrecenieknek irányt kell mutatniuk abban, amit el tudnak fogadni. Az építetőknek egy közösség részeként ehhez illene igazodnia, hiszen az utcakép mindenkit érint, nem magánügy. Egy épület megjelenésének célja lehet a közösségben elfoglalt hely, és ezzel együtt a társadalmi státusz reprezentációja, de szerencsés, ha ez nem az anyagi javak bemutatásában merül ki. Az építészet olyan, mint az irodalom: a műveltségért meg kell dolgozni. Természetesen nem adatik meg mindenkinek, hogy bejárja a világot és tanuljon más országok kultúrájából, de éppen ez a fajta szűk perspektíva ma már nem földrajzi vagy anyagi kérdés. Az internet korában bárki számára elérhető az a világ, amely tele van inspirációval és mintával. Ezek adaptálása és a helyi viszonyokhoz, emlékekhez és személyes preferenciákhoz történő illesztése egy diskurzus mentén valósulhat meg, amelyben a konkrét éghajlati tényezőknek is szerepet kell játszania.

Debrecen már jó ideje egy globálisan is gondolkodni tudó város, a cívis vaskalaposságának immáron nincsen fizikai értelemben vett indokoltsága. A széles perspektíva és a nyitottság egy lehetőség, amellyel élve egy egyéni karaktert jeleníthet meg a város az épített környezet által is. Ez a jelleg teremtheti meg azt a belső összetartó erőt, ami más kulturális szférákkal kiegészülve, a változóban lévő társadalmi folyamatokat is egységben tarthatja. Azzal ugyanis, hogy valaki egy épületet megépít, vagy egy társasházban lakást vásárol, részévé válhat annak a történetnek, amely a jövő műemlékeinek, vagy azok hiányának elbeszélése.

Forrásjegyzék

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR HAJDÚ-BIHAR MEGYEI LEVÉLTÁRA

- (é. n.) KOVÁTS GYÖRGY: *Debreczen város térképe a XVIII. század második feléből, valamikor az 1763-1769. közötti időkből.* Jelzet: MNL. HBML. DvT. 34.
- 1872 GOLLER JÁNOS – HARÁSEK JÁNOS: *Debreczen város kataszteri térképe.* Jelzet: MNL. HBML. DvK. 24.

Irodalomjegyzék

BALOGH ISTVÁN

- 1969 *Debreceniség (Egy irodalmi fogalom története és társadalmi háttere).* Studia Litteraria. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetének Közleményei. VII. évf. 1. szám. In: BARTA JÁNOS Egyetemi tanár (Felelős szerk.): Felelős kiadó: BOGNÁR REZSŐ a KLTE rektorhelyettese. Alföldi nyomda. Debrecen. 14-53.

BERTA ERZSÉBET – KŐSZEGHY ATTILA

- 1990 *Debreceniség a város építészetében: Városképi változások a kiegyezéstől a 30-as évekig.* Magyar Építőművészet LXXXI. évf. 2. szám 32-35.

BÉRES ZSUZSA

- 2021 *A hely szelleme – A debreceniség szociológiai szempontú vizsgálata a helyi kulturális eliten belül.* Studia Litteraria. Városi emlékezet és identitás. Debreceni, regionális és vallási aspektusok. LX évf. 1-2. szám. In: BÉNYEI PÉTER (Főszerk.): – FAZAKAS GERGELY TAMÁS (Szerk.): Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen. 49-62.

HORVÁTH PÉTER

- 2019 *Adalékok Debrecen XVIII. századi várostérképének újradatálásához.* Cívisporta. III. évfolyam, 2. szám. In: DR. HORVÁTH PÉTER – BALOGH LÁSZLÓ (Szerk.): Debrecen. 93-115.

KÁLNÁSI ÁRPÁD

- 2005 *Debreceni civis szótár.* Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai LXXXIII. szám. In: JAKAB LÁSZLÓ (Szerk.): Felelős kiadó: DR. HOFFMANN ISTVÁN. Technikai szerkesztő: KECSKEMÉTIMÉ LEGOZA ESZTER. Készült a Kapitális Kft. nyomdaüzemében. Debrecen. 1-830.

LAKNER LAJOS

- 2014 *Az Árkádia-pör fogságában: A debreceni Csokonai-kultusz.* Déri Múzeum. Felelős kiadó: DR. ANGI JÁNOS múzeumigazgató. Alföldi Nyomda. Debrecen. 1-352.

TILLMANN JÓZSEF ADALBERT

- 2012 *A tenger távlata.* 2000 Irodalmi és Társadalmi havi lap. 1-2. lapszám. Lásd még: <http://ketezer.hu/2012/01/tillmann-j-a-a-tenger-tavlata/> Az oldal utolsó megtekintése: 2023. X. 10.

Képjegyzék

A BEFORDULÓ TRAKTUS – A MEGSÜLLYEDT PINCE FELETT A SZERKEZET KÁROSODOTT

- 2020 JUHÁSZ NORBERT felvétele

A LÉPCSŐ

- 2020 KŐSZEGHY FLÓRA Archicad látványterve

A MEDENCE ÉS A KERENGŐ LÉPCSŐJE

2020 KÖSZEGHY FLÓRA Archicad látványterve

A MEGVALÓSULT ÉPÜLET – A BEFORDULÓ TRAKTUS HELYÉN AZ UDVAR A KERETEKKEL

2020 KÖSZEGHY FLÓRA Archicad látványterve

A MEGVALÓSULT ÉPÜLET – A HÁZ BELSŐ HOMLOKZATA

2020 KÖSZEGHY FLÓRA Archicad látványterve

A MEGVALÓSULT ÉPÜLET – AZ UDVAR HÁTSÓ RÉSZE

2020 KÖSZEGHY FLÓRA Archicad látványterve

A PORTA BEÉPÍTETTSÉGE 1872-BEN

1872 GOLLER JÁNOS – HARÁSEK JÁNOS: *Debreczen város kataszteri térképe.*
Jelzet: MNL. HBML. DvK. 24.

A SZÓBAN FORGÓ TELEK VALAMIKOR 1763-1769. KÖZÖTT

(é. n.) KOVÁTS GYÖRGY: *Debreczen város térképe a XVIII. század második feléből, valamikor az 1763-1769. közötti időkből.* Jelzet: MNL. HBML. DvT. 34.

AZ ÉPÜLET ALAPRAJZA

1894 DMJV. PH. Főépítészeti Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár

AZ ÉPÜLET ÁTALAKÍTÁS ELŐTT – AZ UDVAR HÁTSÓ RÉSZE

2020 JUHÁSZ NORBERT felvétele

AZ ÉPÜLET HELYSZÍNRAJZA

1894 DMJV. PH. Főépítészeti Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár

AZ ÉPÜLET HOMLOKZATÁNAK TERVE

1894 DMJV. PH. Főépítészeti Iroda Építészeti Archívum – Mikrofilmtár

AZ ÚJ ÉS A RÉGI TALÁLKOZÁSA

2020

KŐSZEGHY FLÓRA Archicad látványterve

